

Floransalılara Esir Düşen Erdoğmuş Oğlu Hamza'ya Yazılan Türkçe Bir Mektup (1576)

MİKAIL ACIPINAR*

ÖZ

Esaret ve bununla ilgili anlatı, hatırat ve yazışmalar dünyanın birçok yerinde gerek edebî gerekse tarihi açıdan daima dikkat celbeden konular arasında olagelmıştır. Türk tarihi açısından ele alındığında, Osmanlı Devleti'yle birlikte Akdeniz Havzası'nda yaşanagelen yoğun Müslüman-Hıristiyan çekişmelerinin sonucunda ortaya çıkan esaret, beraberrinde birçok kişisel anı ve hatıratı da ortaya çıkarmıştır. Bu makalede Floransa'da esir tutulan bir Osmanlı Türkü ile Tunus'ta bulunan kardeşi arasında cereyan eden bir yazışma üzerinde durulacaktır. Söz konusu mektup, en azından şimdilik, en erken tarihli Türkçe mektuplara bir örnek gibi görünmektedir. Bu mektup sadece Osmanlı toplumunun eğitim seviyesi bakımından değil, ayrıca o döneme ilişkin bazı tarihî konular bakımından da önemli bilgiler sunmaktadır.

Anahtar sözcükler: Esaret, korsan, Floransa, Tunus, Türkçe mektup

Esaret konusu ilgi çekici olması hasebiyle birçok yazılı çalışmaya ilham kaynağı olmuştur. Billhassa Avrupa menşeli esaret yazılarının en erken tarihli ve önemli bir kısmı keşifler çağında Akdeniz'e hâkim olan Osmanlı Türkleri ile Kuzey Afrika'da üslenerek bu sulara kol gezen Türk korsanlarına esir düşen insanların hayatlarını konu edinmiştir. 16. ve 17. yüzyıl Avrupa edebiyat eserlerinde Avrupalıların, korku salan en büyük düşmanları olan Türklere karşı siyasi, askerî ve dinî bir propaganda aracı olarak da ortaya çıkan bu yazılarda kahramanlar, bazen gerçek bir esirin anılarından mülhem, bazense bir hayal ürünü olabilmekteydi¹.

* Yrd. Doç. Dr., Kâtip Çelebi Üniversitesi, Tarih Bölümü/İZMİR
e-posta: mikail.acipinar@ikc.edu.tr

¹ Bu konuyla ilgili olarak Avrupalıların kaleminden çıkan ve Türklerin eline esir düşen Avrupalı kadınların gerçek veya hayal ürünü bazı anlatıları için bk. İrvin Cemil Schick, *Avrupalı Esirler ve Müslüman Efendileri: "Türk" İllerinde Esaret Anlatıları*, Çev. Zülal Kılıç ve Cemil Schick, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2005; İspanyol edebiyatında önemli bir yeri olan Cervantes'in eserlerinde esaret ve Türk korsanlarına dair izler için bk. Ertuğrul Önalp, "Cervantes'in Türklere Esir Düşmesi ve Esaretinin Eserlere Yansı-

Bu gibi acı hayat tecrübelerini kaleme alma kültürü Osmanlılar arasında çok fazla yer işgal etmemekle birlikte günümüzde, genellikle hatırat ve mektup tarzında kaleme alınmış olan sınırlı sayıda bazı yayınlar da mevcuttur². Aynı zamanda son yıllarda, farklı tarihlerde Türklerin eline esir düşen yabancı esirlerin kaleme aldığı hatıralar da dilimize kazandırılmaya başlanmıştır. Bunların yanı sıra özellikle Kuzey Afrika'daki Garb Ocakları'nda bulunan Türk gazileri ve korsanları, Osmanlı Devleti'nin Akdeniz siyaseti ve bu bölgelerdeki deniz trafiğini kontrol altında tutması bakımından belirli bir dönem için devletin ileri karakol görevini yerine getirmişlerdir. Söz konusu dönem için bu sulara boy gösteren çeşitli devletlerin bir politikası veya siyasi kaygılardan uzak olarak yaşanan ilişkilerin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkan farklı boyutlardaki mücadeleler neticesinde, düşmana "esir düşme" ve devamında "esaret yaşamı" belki de kaçınılmaz bir olgu haline gelmişti. Söz konusu mektubun kahramanı Balıkesirli Erdoğan oğlu Hamza da, mektuptan anlaşıldığı kadarıyla, Kuzey Afrika'da görev yapan bir Türk denizcisi ve idarecisi olup Cafer Hoca kalyatası ile denizde seyir halinde iken Floransa dukasının gemileri tarafından ele geçirilerek esir edilmişti.

Cafer Hoca kalyatasını ele geçiren gemiler aslında 1569 yılında teşkil edilen Floransa merkezli Toskana Grandukalığına bağlı ve Malta Şövalyeleri örnek alınarak oluşturulmuş bir tarikat filosuna aitti. Resmî manada 1562 yılında hayata geçirilen ve Santo Stefano Tarikatı Şövalyeleri olarak tesmiye edilen dinî içerikli bu tarikatın esas amacı, o dönemde Avrupalıların karşısındaki en büyük düşman olan Osmanlı Devleti'ne karşı Hıristiyanlığın savunuculuğunu yapmak ve Toskana Grandukalığının egemenlik sahasında yer alan deniz bölgesini korumaktı³. Kuruluşundan kısa süre sonra askerî ve idari ihtiyaçları karşılanan tarikatın Osmanlı karşıtı faaliyetleri 1570'li yıllardan itibaren daha sistemli bir hâl almıştı. 1574 yılında Kuzey Afrika kıyılarından başlayıp Girit Adası'na kadar uzanan ve yüzlerce Türk'ün esir edildiği geniş kapsamlı

ması", *OTAM* 3, 1992, s. 297-321.

² Esaret anılarına dair Türkiye'de yapılan yayınlar için bk. İsmet Parmaksızoğlu, "Bir Türk Kadısının Esaret Hatıraları", *İ.Ü.E.F. Tarih Dergisi* V/8, s. 77-84; Halil Sahillioğlu, "Akdeniz'de Korsanlara Esir Düşen Abdi Çelebi'nin Mektubu", *İ.Ü.E.F. Tarih Dergisi* XIII/17-18, s. 241-256; Fahir İz, "Makale-i Zindancı Mahmud Kapudan", *Türkiyat Mecmuası* XIV/1963, s. 111-150; Fahir İz, "Macuncuzade Mustafa'nın Malta Anıları-Sergüzeşt-i Esir-i Malta", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten* 1970, Ankara 1989, s. 69-122; Harun Tolasa, *Kendi Kalemıyla Temeşvarlı Osman Ağa (Bir Osmanlı Türk Sipahisinin Hayatı ve Esirlik Hatıraları)*, Konya 1986. Bu konuyla ilgili ayrıca bk. Cemal Kafadar, "Ben ve Başkaları: On Yedinci Yüzyıl İstanbul'unda Bir Dervişin Güncesi ve Osmanlı Edebiyatında Birinci Ağzından Anlatılar", *Kim Var İmiş Biz Burada Yoğ İken, Dört Osmanlı: Yeniçeri, Tüccar, Derviş, Hatun*, İstanbul, s. 39-71.

³ Rugguccio Galluzzi, *Storia del Granducato di Toscana*, Vol. III, Nuova Edizione, Firenze 1822, s. 18-19; Gino Guarnieri, *I Cavalieri di Santo Stefano nella storia della Marina Italiana (1562-1859)*, Pisa 1960, s. 41-42; Furio Diaz, *Il Granducato di Toscana-I Medici*, Torino 1987, s. 192-93; Salvatore Bono, *Yeniçağ İtalya'sında Müslüman Köleler*, Çev. Betül Parlak, İstanbul 2003, s. 81; Franco Angiolini, *I Cavalieri e Il Principe L'Ordine di Santo Stefano e La Società Toscana in Età Moderna*, EDIFIR, Firenze 1996, s. 174.

ilk seferleri 1575 senesinde de devam etmişti⁴. Mektubun yazıldığı Osmanlı görevlisi de büyük ihtimalle söz konusu dönemler arasında Toskana tarikat gemileri tarafından zapt edilen Osmanlı gemilerinin birinden ele geçirilmiştir.

Şimdiye kadar ortaya çıkarılan bu anı veya mektuplar genellikle Türk esirlerin kaleminden çıkan yazılardan oluşmaktadır. Buna karşılık ele alınan mektubun bizzat bir Türk esirin yazdığı değil, esirin kendisine yazılan ve iki kardeş arasında gerçekleşen bir yazışma olması en önemli noktadır. Hâlihazırdaki örnekler genellikle otobiyografi veya hatırat ağırlıklı olmakla birlikte Halil Sahillioğlu tarafından yayımlanan metinler mektup tarzındadır. Adı geçen mektuplar Paris ve İstanbul'daki farklı kütüphanelerde bulunan mecmualar içerisinde yer alırken, burada incelenen mektup yurt dışındaki bir devlet arşivinde muhafaza edilmektedir. Floransa'da bulunan Hamza'ya Tunus'tan yazılan mektup, Floransa Devlet Arşivi, Mediceo del Principato tasnifinde 4279 numaralı dosyada tek parça ve iki yaprak halinde 58. ve 59. sayfalarda yer almaktadır. Mektubun sonunda "fi gurre-i Muharrem 984" (31 Mart 1576) tarihi bulunmaktadır⁵.

Mektubu kaleme alan kimsenin, yazım kurallarına uyması ve kullandığı ifadelerden, belirli bir eğitim ve kültür seviyesine sahip olduğu açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Özellikle mektubu yazan Erdoğan oğlu Ali'nin girişte kardeşi Erdoğan oğlu Hamza'ya hitaben kullandığı üslup ve mektubun sonlarına doğru kardeşine Kur'an-ı Kerim'den alıntı yaparak Enbiyâ Sûresinin bir ayetini hatırlatması, belirli bir eğitim düzeyine sahip olduğunun göstergesidir. Nitekim mektubun ilerleyen bölümlerinde Ali'nin askerî ve idari bir görev olan kâidlikten⁶ ayrılmış olduğunu söylemesi sayılan özellikleri destekler niteliktedir. Kâidlik vazifesinden feragat ettikten⁷ sonra Tunus'un Kasba (Merkez)⁸

⁴ Bu konuda kapsamlı bilgi için bk. Mikail Acıpinar, "Osmanlı-Floransa İlişkileri (XV-XVI. Yüzyıl)", yayımlanmamış doktora tezi, İzmir 2011, s. 130-133 ve 184-188. Ayrıca bk. Salvatore Bono, "Esclaves Turcs en Italie du XVIe au XVIIIe Siècle", *IX. Türk Tarih Kongresi-Bildiriler*, C. II, Ankara 1988, s. 937; Marco Gemignani, "The Navies of the Medici: The Florentine Navy and Navy of the Sacred Military Order of St. Stephen, 1547-1648", *War at Sea in the Middle Ages and the Renaissance*, Ed. John B. Hattendorf and Richard W. Unger, Woodbridge 2003, s. 85-92.

⁵ ASF, Mediceo del Principato 4279, fol. 58a-59b.

⁶ Cezayir'de Beyler (valiler) tarafından atanan ve "vatan" ya da "kâid" denen idari birimlerin mülki amiri durumundaki Kâidler genellikle Türkler ve Kuloğulları arasından seçilirdi. Kendisine bağlı bölgelerdeki şeyhlerle idarecileri kontrol eder, vergi oranlarını tespit ederek tahsil olunan vergileri beye iletir, ayrıca sorumluluk bölgesindeki kazâ işlemlerine ilgilendirilirdi. Bk. Sabri Hizmetli, "Türklerin Yönetimi Döneminde Cezayir'in İdaresi ve Kurumları", *Bulleten LVIII/221* (Nisan 1994), s. 79-80, 84; Kâid'lerin askerî işlerden sorumlu oldukları da bilinmektedir. Bk. Ahmet Kavas, "Tunus", *TDVİA* 41, 2012, s. 389.

⁷ Trablus Beylerbeyine yazılan 24 Şevval 979 (10 Mart 1572) tarihli bir hükümda reayaya zulmeden ve akçelerini alan "Sfaks Kâidi Ali" isimli birinden bahsedilmektedir. BOA, MD XVIII, s. 146/306.

⁸ Metinde "Kasaba Câmii" şeklinde okunmaya müsait olan kısım aslında Mağriblilerin "Kasba" dedikleri ve nefis-i şehir manasını hâiz merkez câmiine karşılık gelmektedir. Kasba, Osmanlı hâkimiyetinden önce Tunus'un idaresini elinde bulunduran Hafsî Ailesi'nden I. Ebu Zekerîya adına 1233 yılında inşası tamamlanan câmidir. Bk. Mehmet Şeker, "Tunus'taki Câmi ve Türbelerde Bilinmeyen Türkçe Kitâbeler", *Vakıflar Dergisi* XXII, 1991, s. 422.

Câmiî'nde hatipliğe başlamıştır, ki bundan da kendisinin Arapçaya vâkıf olduğu sonucu çıkarılabilir.

Mektubun gönderildiği Hamza'nın da "yazu yazmak" konusunda bir sorununun olmadığı kardeşinin ifadelerinden tespit edilebilmektedir. Nitekim Erdoğan oğlu Ali, kardeşine daha önce de mektuplar göndermiş fakat bunların ulaşmış olmadığı konusunda bilgi sahibi olamamıştır. Bununla birlikte Tunus Paşası Receb Paşa'nın yardımına da başvuran Ali, kardeşi Hamza'nın kurtuluşu için bizzat Paşa'nın Floransa Dukasına mektup yazmasını da sağlamıştır. Büyük bir ihtimalle iki kardeş de adı geçen Receb Paşa'nın emrinde görev yapmaktaydı. Mektubun bir yerinde Ali, kardeşine kurtulmak için nasıl bir yol takip edeceği konusunda uyarılarda bulunurken, soranlara efendisinin Receb Paşa'ya hizmet etmekte olduğunu söylemesini tembih etmektedir. Bu cümlelerin öncesinde mektubun başka bir yerinde ise, Ali'nin Floransa'ya gönderdiği bir mektup vasıtasıyla Hamza'yı kardeşi değil, hizmetkârı olarak tanıttığını öğrenmekteyiz. Yani efendi-hizmetkâr ilişkisinde taraflar iki kardeşten oluşmaktaydı. Bu bilgiler ışığında iki kardeşin aynı paşanın hizmetinde olduğunu söylemek doğru bir tespit olacaktır.

Mektubun müteakip kısımlarında Receb Paşa'nın elinde bulunan ve Fiyorentsa⁹ yani Floransa şehrinde olduğu anlaşılan Verçile Anton [Virgilio Antonio] adında bir "kızak kâfiri" de Hamza'nın serbest bırakılmasında değiş tokuş unsuru olarak kullanılmak üzere paşa tarafından kardeşi Balıkesirli Ali'ye verilmiştir. Receb Paşa'nın dukaya gönderdiği mektupla aynı tarihte Verçile Anton'un da kurtarılması için anne ve babasına bir "kağıd" gönderdiği anlaşılmaktadır. Tutsak Verçile Anton'un ailesi de Floransa'da dükalılık sarayına yakın bir yerde yaşamaktaydı. Mektubun devamında Ali kardeşine, dukaya yazılan mektuplarda kendisini "karındaşum" değil "hizmetkarum" diye tanıtmamasını tembih etmekte ve bu mektupların da çare olmaması durumunda kendisini bir tüccar gemisi vasıtasıyla kurtarmaya çalışmasını, kurtuluşunun karşılığı olan ücretin miktarı ne kadar olursa olsun, bunu kendisinin karşılayacağını söylemektedir.

Buraya kadar kardeşinin kurtuluşuna ilişkin verdiği mücadeleleri anlatan Ali, görevinden ayrıldıktan sonraki hayatıyla ilgili kardeşine bilgi vermeyi de ihmal etmemiştir. Câmi hatipliğine başladıktan sonra gece ve gündüz kardeşinin kurtuluşuna dua etmektedir. Aynı zamanda başlarına birçok felaketin geldiğini fakat bunları anlatmaya gerek olmadığını söylemektedir. Kardeşinin hasreti ile tutuşan Ali'nin tek dileği ise oğlunu göremeden ölen annesi gibi

⁹ O dönemde Floransa şehri İtalyancada "Firenze" ve "Fiorenza" olarak isimlendirilmekteydi. Sonraki ismin İtalyancada "Fioren-d-za" şeklinde telaffuz edildiğini düşünürsek, Türklerin bu ismi duydukları şekilde yani Fiyorentsa olarak yazdığını söyleyebiliriz. İsmi farklı kullanım şekilleri için bk. Acıınar 2011: 22-25.

kendisinin de kardeş hasretiyle ölmek istememesidir. Mektubun devamında Ali kardeşine Hüseyin, Murad ve cariyelerin vefat ettiğini, Memi isimli kulu- nun da kendisine selam söylediğini bildirmektedir.

Ali'nin kardeşinin kurtulması için her yolu denediği aşikâr olmakla birlikte, konuyla ilgili diğer yazışmalar mevcut olmadığından, bu pazarlığın nasıl neticelendiğini öğrenmek mümkün olamamıştır. Fakat bu dönemde özgürlüğe kavuşmanın bedeli olan ücret (fidye-i necat) dışında, her iki tarafın elinde bulunan esirlerin birebir takas yoluyla kurtuluşlarının sağlandığı bilindiğinden, Hamza'nın özgürlüğüne kavuşmuş olabileceği ihtimali göz önünde bulundurulabilir.

Diğer yandan mektubun satır aralarında Kuzey Afrika'da ocaklardaki bazı Osmanlı askerî görevlilerinin de isimleri geçmektedir. Bunlar içerisinde ismi en fazla zikredilen kişi Tunus'ta beylerbeylik yapmış olan Receb Paşa'dır¹⁰. Anlaşıldığı kadarıyla gemisinde küreğe konulmuş veya başka hizmetlerde kullanılan birçok İtalyan tutsak bulunmaktaydı. Paşa'nın, dukalık şehrinde bulunan esir Hamza'nın kurtarılması için kardeşi Ali'ye teslim ettiği Floransalı Verçile Anton ve yine Romalı olduğu açıkça ifade edilen Fabrizo Benidito [Fabrizio Benedetto] bunlardan sadece ismi zikredilen esirlerdir. Akdeniz'de meydana gelen korsan faaliyetleri göz önüne alındığında, söz konusu kimseler dışında, Receb Paşa'nın yanında başka İtalyan kızakların da yer aldığı muhakkaktır. Yine mektupta adı geçen Ramazan Paşa da farklı dönemlerde çeşitli eyaletlerde beylerbeyi olarak görev yapmış devlet adamlarındandır¹¹. Bu kimselerin dışında mektupta sık sık Floransa dukasından "Duka-i Firentse" olarak bahsedilmekte fakat dukanın ismi zikredilmemektedir. Mektubun yazıldığı tarih nazarıdikkate alındığında, bu dönemde Floransa tahtında Toskana Grandukası unvanı ile ünlü Medici Ailesi'nden I. Cosimo'nun oğlu I. Francesco de' Medici (1574-1587) bulunmaktaydı.

Yukarıda bahsi geçtiği üzere, Avrupalılara ait birçok hatıratta Türk betimlemelerinin izine sıklıkla rastlanmaktaydı. Buna örnek olarak 1575 yılında İtalya'dan İspanya'ya gitmek üzere yola çıkan bir gemide seyahat eden Cer-

¹⁰ Receb Paşa, Tunus'un 1574 yılında fethinden sonra beylerbeyi olarak atanan Haydar Paşa'nın ardından Tunus'un ikinci beylerbeyi olarak görev yapmıştır. Göreve başlamasından bir süre sonra İstanbul'a gönderilen bazı mektuplarda halka zulmettiği ve haksız mal edindiği yönündeki suçlamalar nedeniyle azledilerek yerine bir kez daha Haydar Paşa tayin olunmuştur. Aziz Samih İter, *Şimali Afrikada Türkler II*, İstanbul 1937, s. 126-127; İ. Hakkı Uzunçarşılı, "Tunus'un 1881'de Fransa Tarafından İşgaline Kadar Burada Valilik Eden Hüseyin Ailesi", *Belleten XVIII/72*, Temmuz, s. 545.

¹¹ Osmanlı Devleti'nin Fas'ı nüfuzu altına alma teşebbüslerinde de önemli vazifeleri deruhte eden Ramazan Paşa, bir ara Cezayir'de Kılıç Ali Paşa'nın kâim-i makamlığını yaptıktan sonra sırasıyla Cezayir, Tunus ve son olarak da Trablusgarb Beylerbeyliği yapmıştır. Son görev yeri olan Trablusgarb'da çıkan bir yeniçeri isyanında hayatını kaybetmiştir. İdris Bostan, *Adriyatik'te Korsanlık: Osmanlılar, Uskoklar, Venedikliler 1575-1620*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2009, s. 85. Ayrıca bk. İter 1936, I: 158, 164; II: 126, 129, 213.

vantes, bulunduğu gemiyi ele geçiren Türk korsanlar tarafından Cezayir'e getirilmişti. Cervantes'le aynı gemide bulunan ve tutsak edilen kardeşi de Cezayir Beylerbeyi Ramazan Paşa'nın esirleri arasında yer almaktaydı (Önalp 1992: 304).

Mektup, tarih çalışmaları açısından kısıtlı fakat oldukça önemli ipuçları vermektedir. Akdeniz'de korsanlık ve esaret üzerine Türkçe'ye nazaran yabancı dillerde çok daha fazla ve ayrıntılı araştırma ve yayınlar yapılmaktadır. Türkiye'de yapılan çalışmalarda ise Akdeniz dünyasının önemli bir gerçeği olan bu konuda sadece yüzeysel bilgiler verilmekte, mücadeleler neticesinde tutsak edilen insanların yaşam, macera ve kurtuluşları gibi konulara pek değinilmemektedir. Bu neviden olmak üzere mevcut mektupta esirlerin durumları, yakınlarıyla nasıl haberleştikleri, kurtulmalarında nasıl bir yol izlendiği veya kimlerin aracı olduğuna dair birinci ağızdan bilgiler bulmak mümkündür. Aynı zamanda bu meselede oynadığı rol itibarıyla bilhassa tüccar gemilerinin oldukça ehemmiyet arz ettiği anlaşılmaktadır. Yine Ali'nin kardeşine sık sık kendisini Floransalılara hizmetkâr olarak tanıtmayı yönünde uyarılarda bulunmasının amacı, belki de Hamza'nın kurtuluşunu daha az masraflı hâle getirmek ya da önemsiz bir kişi olarak göstererek özgürlüğe kavuşmasını kolaylaştırmaktı.

Mevcut mektubun taşıdığı özellikler ile edebiyat tarihi bakımından da bir değer ihtiva edeceği muhakkaktır. Özellikle şimdiye kadar yayımlanan mektuplarda veya bu nevi diğer yayınlarda yer alan kelimelerin kullanılması, Türk dili ve edebiyatı açısından oldukça mühim sonuçlara ulaşmayı mümkün kılabilir.

METİN

58a) Cenâb-ı uhuvvet-meâb gözüm gözü karındaşım Hamza kâmyâb, Be-hakk-ı tahiyât-ı sâfiyât-ı muhabbet-âyât ve taraf-ı tekrîmât-ı vâfiyât-ı meveddet-gâyât ki mahz-ı muhabbet ve ayn-ı meveddetden fâyiz ve lâyhı olur kavâfil-i vedâd ve revâhil-i ittihâd birle müthaf ve mühdâ kılmakdan sonra i'lâm-ı müştâkâne budur ki,

Eğer bu hasretiniz nârına yanmış karındaşın ahvâlinde istifsâr olunursa bi-hamdillâh şimdilik sıhhatde olup emrâz-ı cismâniyyeden berâyüz amma firâkınız sahrasında müte'ellim bilesiniz, muhabbet ve iştiyâkınız mertebe-i ulyâ ve zirve-i kusvâdadır. La-cerem şerh ve beyânına şürû' olunmadı hemân neyl-i şeref-i mülâkât aksâ-yı me'mûlâtıdır. Bervech-i emel müyesser ve muhassal-bâd bi'n-nûn ve's-sâd. Ba'de hâzâ ilm-i âlem-ârânıza mestûr buyurulmaya ki müddet-i mediddir sıhatiniz haberin almaduk bu hususda ma'zûrsunuz, hükmünüz kendü elinizde değildir. Bu zamana gelince bu muhibbiniz yedi sekiz¹² defa bâzîrgânlara ısmarladuğundan gayri mektublar gönderdim vasıl olur mu olmaz mı bilmeziz. Bu defa Tunus Paşası Receb Paşa hazretlerinden efendiniz olan *Duka-i Firentse'*ye bir mektûb gönderdim ki hazretinizi bunda göndere ve anların da bu cânibde her ne mesâlihleri olursa görölmeyi muâhede eylediler. Vâsil oldukda bir dürlü olmaya inşaallah ve ilm-i şerifinize ma'lûm ola ki Receb Paşa'nın yanında bir kızak kâfiri vardır. Anası ve babası ve kardaşları vardır ve evleri *Duka-i Firentse'*nin sarayına karîb yerededir, ol vilâyettendir adına Verçile Anton derler. *Fiyyorentsa* nâm şehirdendir. Mezkûr kızığı Receb Paşa bize verdi sizi çıkarmak ecliçün, eyle olsa kızak evlerine kağıd gönderdi ve hem Paşa *Duka-i Firentse'*ye gönderdi bu kağıd ile bile gitti. Mercûdur ki sebep olavuz.

58b) Receb Paşa'nın bir kızığı dahi vardır, Romalıdır. Fabrizo Benidito derler. Ol dahi sizinçün babasına ve kardaşlarına kağıd göndermiştir. Her kangısının Dukaya sözü geçerse seni alup bunda gönderseler gerekdir. Sen de gaflet eylemeyesin şöyle bilesin diyesin ki “benim efendim Receb Paşa'ya hizmet eder sizin de bir maslahâtınız düşerse görüverir” diyesin. Kendüni büyük kimseler yerinde komayasın “hizmetkârın” diyesin ve's-selâm.

59a) Kurtulasız bi-inâyetillâhi Teâlâ. Bunda biz kağıdda karındaşım deyü yazdırmadım hizmetkârım deyü yazdırdım siz de eyle diyesiz. Eğer bundan olmazsa bunda gelen bâzîrgânlara hep ısmarlayup dururun. Bir bâzîrgân gemisi buldukda kendüni aldırmağa cehd eyleyesiz her niçeye olursa olsun ben bahânı viririn. Şöyle ma'lûm ola ve benim ahvâlim sorursanız kâidlikden feragât eyleyüp Tunus'un Kasba Câmii'nde hatib oldum. Gece ve gündüz câmi'-i şerîfde halâsınıza du-

¹² Orijinal metinde sekiz rakamı yanlışlıkla iki defa yazılmıştır.

alar eyleriz. Bizüm de başımıza çok felaket geldi belki istimâ eylediniz ola. Hikâyet lazım değil. Allah cümlemize inâyet eyleye. Gece ve gündüz ricâmız hakdan budur ki hasret kıyamete kalmayup didâriniz görmek müyesser ola. Vâlideniz merhûme hasret gitti bolay ki¹³ biz hasret gitmeyevüz! Merhûm Hüseyin ve Murad ve cariyeler vefat eylemişlerdir. Memi kulunuz selam eder kabul kılasız. Ol canibe varan gelen bâzîrgânlarla kendüni aldırmağa cehd eylen. Bi-hamdillah yazu yazmak bilürsünüz. Merhûm Turgud Paşa âdemlerinden her kangı Paşaya gönderirseniz bizüm hatırımız için çıkarırlar. Ramazan Paşa hod defa'atle mektûplar göndermişdir. Bâzîrgânlardan ve gayriden ki sizi ya Tunus'a veya Cezayir'e getüreler, siz de ihmâl eylemen. Mektubla ve nefsiniz ile andan sonra "Lâ ilâhe illâ ente sübhâneke innî küntü mine'z-zâlimîn"¹⁴ ayetini vird idinesin. Halâsına gâyet mücerrebdir. Şöyle ma'lûmunuz ola bâki ve's- selâm.

Tahrîren fi gur-re-i Muharrem sene 984 (31 Mart 1576).

Zaifü'l-ibâd
Ali bin Erdoğan

59b) Rahmet âna bu mektûbu Duka-i Firentse gemilerinde Cafer Hoca kalyatası ile alınan Balı-kesirli Erdoğan oğlu Hamza'ya isâl eyleyen Müslümana. Ma'rûf-i Kerhî¹⁵ rahmetullâhi aleyh. Râhmet âna deyü sözümüz Müslüman'adır kâfire değildir.

Kaynaklar

a. Arşiv Belgeleri

ASF (Archivio di Stato di Firenze), ... ASF, *Mediceo del Principato 4279*, fol. 58-59
BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivi), ... BOA, *MD XVIII*, s. 146/306.

b. Basılı Eserler

Acıpınar, Mikail (2011). "Osmanlı-Floransa İlişkileri (XV-XVI. Yüzyıl)", yayımlanmamış doktora tezi, İzmir: Ege Üniversitesi.
Angiolini, Franco (1996). *I Cavalieri e Il Principe L'Ordine di Santo Stefano e La Società Toscana in Età Moderna*, Firenze: EDIFIR.

¹³ Mektupta kullanılan "bolay ki" kelimesi Batı Türkçesinde bir bağlama edatı olup (Hacıeminoğlu 1992: 131), "ola ki, belki, inşallah" manalarına gelmekte ve daha çok Batı Anadolu'da kullanılmaktadır. Kelimenin farklı kullanım şekilleri için bk. *Tarama Sözlüğü I*, Ankara 1963, s. 635-636. Bu konuda yardımları için Prof. Dr. Vehbi Günay ve Yrd. Doç. Dr. M. Yasin Kaya'ya teşekkür ederim.

¹⁴ "Senden başka hiçbir ilah yoktur. Seni eksikliklerden uzak tutarım. Ben gerçekten (nefsine) zulmedenlerden oldum." Kur'an-ı Kerim, *Enbiyâ Sûresi*, 87. ayet.

¹⁵ Metinde yer alan م ع ر ر ف ك ر ه ي yazısında harfler birbirinden ayrı olarak yazılmıştır. Ma'rûf-i Kerhî şeklinde okunan kelime, iki kardeş arasında şifreli bir yazışmaya işaret ediyor gibi görünmektedir. Bağdatlı bir mutasavvıf olan Ma'rûf-i Kerhî hakkında bk. Reşat Öngören, "Ma'rûf-i Kerhî", *TDVİA*, C. 28, Ankara 2003, s. 67-68.

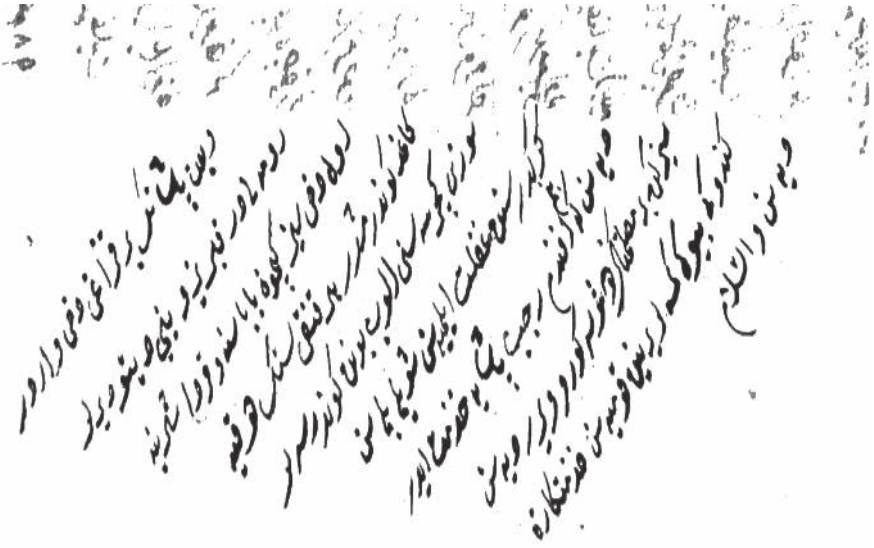
- Bono, Salvatore (1988). "Esclaves Turcs en Italie du XVIe au XVIIIe siècle", *LX. Türk Tarih Kongresi-Bildiriler*, II, Ankara, s. 933-943.
- (2003). *Yeniçağ İtalya'sında Müslüman Köleler*, Çev. Betül Parlak, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bostan, İdris (2009). *Adriyatik'te Korsanlık: Osmanlılar, Uskoklar, Venedikliler 1575-1620*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Diaz, Furio (1987). *Il Granducato di Toscana-I Medici*, Torino: Utet Libreria.
- Galluzzi, Riguccio (1822). *Storia del Granducato di Toscana*, Vol. III, Nuova Edizione, Firenze: Presso Leonardo Marchini.
- Gemignani, Marco (2003). "The Navies of the Medici: The Florentine Navy and Navy of the Sacred Military Order of St. Stephen, 1547-1648", *War at Sea in the Middle Ages and the Renaissance*, Ed. John B. Hattendorf and Richard W. Unger, Woodbridge: The Boydell Press, s. 85-92.
- Guarnieri, Gino (1960). *I Cavalieri di Santo Stefano nella storia della Marina Italiana (1562-1859)*, Pisa: Nistri-Lischi.
- Hacıeminoglu, Necmettin (1992). *Türk Dilinde Edatlar*, İstanbul: MEB Yayınları.
- Hizmetli, Sabri (1994). "Türklerin Yönetimi Döneminde Cezayir'in İdaresi ve Kurumları", *Belleten* LVIII/221, s. 71-117.
- İlter, Aziz Samih (1936-1937). *Şimali Afrikada Türkler I-II*, İstanbul: Vakıf Matbaası.
- İz, Fahir (1963). "Makale-i Zindancı Mahmud Kapudan", *Türkiyat Mecmuası* XIV, s. 111-150.
- (1989). "Macuncuzade Mustafa'nın Malta Anıları: Sergüzeşt-i Esir-i Malta", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1970*, s. 69-122.
- Kafadar, Cemal (2009). "Ben ve Başkaları: On Yedinci Yüzyıl İstanbul'unda Bir Dervişin Güncesi ve Osmanlı Edebiyatında Birinci Ağızdan Anlatılar", *Kim Var İmiş Biz Burada Yoğ İken, Dört Osmanlı: Yeniçeri, Tüccar, Derviş, Hatun*, İstanbul: Metis Yayınları, s. 39-71.
- Kavas, Ahmet (2012). "Tunus", *TDVİA*, İstanbul, s. 388-393.
- Önalp, Ertuğrul (1992). "Cervantes'in Türklere Esir Düşmesi ve Esaretinin Eserlere Yansımaları", *OTAM* 3, s. 297-321.
- Öngören, Reşat (2003). "Ma'rûf-i Kerhî", *TDVİA* 28, s. 67-68.
- Parmaksızoğlu, İsmet (1953) "Bir Türk Kadısının Esaret Hatıraları", *İ.Ü.E.F. Tarih Dergisi* V/8, s. 77-84.
- Sahillioğlu, Halil (1962-63). "Akdeniz'de Korsanlara Esir Düşen Abdi Çelebi'nin Mektubu", *İ.Ü.E.F. Tarih Dergisi* XIII/17-18, s. 241-256.
- Schick, İrvin Cemil (2005). *Avrupalı Esireler ve Müslüman Efendileri: "Türk" İllerinde Esaret Anlatıları*, Çev. Zülal Kılıç ve İrvin Cemil Schick, İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Şeker, Mehmet (1991). "Tunus'taki Câmi ve Türbelerde Bilinmeyen Türkçe Kitâbeler", *Vakıflar Dergisi* XXII, s. 421-428.
- Tolasa, Harun (1986). *Kendi Kalemiyle Temeşvarlı Osman Ağa (Bir Osmanlı Türk Sipâhisinin Hayatı ve Esirlik Hatıraları)*, Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları.
- Uzunçarşılı, İ. Hakkı (1984). "Tunus'un 1881'de Fransa Tarafından İşgaline Kadar Burada Valilik Eden Hüseyinî Ailesi", *Belleten* XVIII/72, s. 545-580.

EKLER

ضیالہ غورہ کفریہ نور قیوم کما میا
 و طرف تکریمات و اقبیان اوقوت غایان که مکتب محبت و عین انوار
 کاغذی صافی محبت را بس
 فایض و لایح اولور قوافد و ولور و اصل اولور استخف و کسبیک فلقه ضیا که اعلام مشتاقانہ بودور که
 کریم حیرتکار نازنه یاغشی قرین رشک احوال قدره مستغفار اولور کسبیک محمد میکس صحن اولور ابرافن
 جسمانیتہ بری یوزن انور کفر صحن مشائم با کفر حجب و اشتیاقا کفر تبتہ علیا و ذرو و تصوف
 لاجرم شرح و بیانہ شروع اولور کفری بہماہ نیشرف ملاقات اقصای ماثملا تدریس بر بعضی
 میتس و مقصد بار بالہنہ و الفضا بعد بند عالم ار اکث منور بیور کعبہ کہ مدرع مدبر و در حکم
 خبرین لحدون بو خصوص معذور سنر حکما کفر و اکثر و کلدر بوزانہ کلنجہ بو حکما کفر و کفر
 سکر و فہ بازو کانای اصلہ و غمہ غیر مکتوب بار کوندر و م و اصل اولور او کاظم بلزینہ بود فہ
 نونہ پش سی رجب پش حضرتارینہ افند کز او حضرت فوفہ فرشتہ برکتوب کوندر ندم کہ
 حضرتار کی بونہ کوندر و انار کوج بو جانبہ ہونہ مصالحی اولور کور کور کج معاصی البیار
 و اصل اولور کور اولور و علیہ انہ شالله و علم شریفان معلوم اولور کہ رجب پش نونہ یاغشی قرین
 کافر و ارور اناس و بیاسی و فوکشاری و ارور و اولور فوفہ فرشتہ کسب
 فریب بر و اولور اولور لایئہ و رآونہ و رجیلہ اننویہ و بر رقبور انشہ نام شہر و ندر
 تکور قریشی رجب پش بنہ و پیر کی جفوعا اولیچوہ ایلا اولور کفر قرین اولور بنہ کاغذ
 کوندر و یوم پش فوفہ فرشتہ کوندر و یوم کاغذ ایلم کتدی و جوور کہ کسب اولور

14 ERDEM

Ek 1: ASF, Mediceo del Principato, f. 4279, fol. 58a

دردم لادور ندریندی و بیجی و بیجو و بیجی
دردم لادور ندریندی و بیجی و بیجو و بیجی
دردم لادور ندریندی و بیجی و بیجو و بیجی
دردم لادور ندریندی و بیجی و بیجو و بیجی
دردم لادور ندریندی و بیجی و بیجو و بیجی
دردم لادور ندریندی و بیجی و بیجو و بیجی
دردم لادور ندریندی و بیجی و بیجو و بیجی
دردم لادور ندریندی و بیجی و بیجو و بیجی
دردم لادور ندریندی و بیجی و بیجو و بیجی
دردم لادور ندریندی و بیجی و بیجو و بیجی
دردم لادور ندریندی و بیجی و بیجو و بیجی
دردم لادور ندریندی و بیجی و بیجو و بیجی

Ek 2: ASF, *Mediceo del Principato*, f. 4279, fol. 58b

قور توله سیز بغایه الله تعالی بونون بزرگانه فرزند اسم حیو یاز و در مدح خد متکرام
 حیو یاز و در مدح سینه ایل و بی سیز اگر بونده اولما زسه بونون کلن باز کانی
 هب اهر لیوب طور زه یاز رکاه کلبی بولدق کفوه الدهر خنده ایلیم سیز
 هر پنجه اولدر اولسوه بن بها که ویر زه شوی معلوم اوله و نیم اصوام
 صور رسکر قاید لفته فراغت ایلیم نون کرقصیه جامندن ضطیب
 اولدم کجه و کوندر جامع شریف فلا صانه و عار ایاز بزوم باشم صوج
 فلا کت کلدر بکلمه استماع ایلد کوز اوللا حکایت لازم وکل الله جل جلاله عنایت ایلله
 کجه و کوندر رجانی صفة بوی که حسن قیاسه فالجیوب ویندر کوز نور کور مسیور اوله
 و الا کوز موصوفه حسن کتک بولایم بز حسن کتیمه وز موصوفه حسن و اوله
 و جاریه لوفات ایلشورورین قول کز سلام ابر قبوله قلم سیز اوله جانبه واره
 کلن باز کانی کفوه الدهر منه جهده ایلک بک الله یاز و یاز مه جور سکر موصوم
 طور غده پت آرمار نینه هر قفقش پتیا کوندر سکر بز فاطمه ایجوه جعفری
 رمضان پت خود و فدایم مکتوب کوندر سکر باز کانی ووه و غیره که
 سیز کانی نونه و یا جزای کتور کور سینه ایهال ایلک مکتوب و نفس کز ابع ازه
 صاکر لا اله الا انت سبحانک اذ ننت من الظالمین اینتی ورو ایدن نسی فلامه غلبت
 مجربدر شویم معلوم کز اوله بانغ والسلام کوز کوز غن و خرم سده عم ۹۸

طبع
 علی بن
 ارطوغا

رحمت اکابر مکتوبه روزہ فرانسہ کبارین
جنفر خولیم فالیتہ سی ایلم الناہ با ۲
کسرے ار طوغش لوغلو یمن یہ
لبصالحہ لولتہ م ۶ روز کہ رفی رحمتہ اللہ
علیہ
رفیق اکبر عزیز زینب سلطانہ روز کا کاتب و خطا

Ek 4: ASF, *Mediceo del Principato*, f. 4279, fol. 59b

ABSTRACT

A Turkish Letter Written to Erdoğmuş Oğlu Hamza: An Ottoman Captive in Florence (1576)

Captivity and related narratives, memoirs and correspondences have always been noticeable issues in terms of literary and historical contexts in many parts of the world. In respect to Turkish history the captivity phenomenon, which occurred as a result of intense Muslim-Christian struggles in the Mediterranean basin, has revealed many personal memoirs and captivity narratives. This article focuses on a correspondence that was written between two brothers, one of whom was captive in Florence while the other was resident in Tunisia. For now, this letter seems to be the one of the earliest dated examples in Turkish. Certainly that letter provides important information about the educational level of the Ottoman society, as well as various historical matters of the period.

Keywords: Captivity, corsair, Florence, Tunisia, Turkish letter